

פסק ואגדה

תלמוד בבלי מסכת כתובות קג עמוד א- קד עמוד א

ת"ר: בשעת פטירתו של רבי, אמר: לבני אני צריך, נכנסו בניו אצלו. אמר להם: הזהרו בכבוד אמכם; נר היא דלוק במקומו, שולחן היא ערוך במקומו, מטה תהא מוצעת במקומה; יוסף חפני, שמעון אפרתי, הם שמשוני בחיי והם ישמשוני במותי... נר היא דלוק במקומו, שולחן היא ערוך במקומו, מטה תהא מוצעת במקומה. מאי טעמא? כל בי שמי הוה אתי לביתה, הוה בי שמשא אתאי שבבתא קא קריה אבבא, אמרה אמתיה: שתיקו, דרבי יתיב! כיון דשמע שוב לא אתא, שלא להוציא לעז על צדיקים הראשונים. ... ההוא יומא דאשכבתיה דרבי, נפקא בת קלא ואמרה: כל דהוה באשכבתיה דרבי מזומן הוא לחיי העוה"ב. ההוא כובס כל יומא הוה אתי קמיה, ההוא יומא לא אתא, כיון דשמע הכי, סליק לאיגרא ונפל לארעא ומית, יצתה בת קול ואמרה: אף ההוא כובס מזומן הוא לחיי העולם הבא... ההוא יומא דנח נפשיה דרבי, גזרו רבנן תעניתא ובעו רחמי, ואמרי: כל מאן דאמר נח נפשיה דר', ידקר בחרב. סליקא אמתיה דרבי לאיגרא, אמרה: עליוני' מבקשין את רבי והתחונני' מבקשין את רבי, יהי רצון שיכופו תחתונים את העליונים. כיון דחזאי כמה זימני דעייל לבית הכסא, וחלץ תפילין ומנח להו וקמצטער, אמרה: יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים. ולא הוה שתקי רבנן מלמיבעי רחמי, שקלה כוזא שדייא מאיגרא [לארעא], אישתיקו מרחמי ונח נפשיה דרבי. אמרו ליה רבנן לבר קפרא: זיל עיין. אזל אשכחיה דנח נפשיה, קרעיה ללבושיה והאדריה לקרעיה לאחוריה, פתח ואמר: אראלים ומצוקים אחזו בארון הקדש, נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקדש! אמרו ליה: נח נפשיה? אמר להו: אתון קאמריתו ואנא לא קאמינא. בשעת פטירתו של רבי, זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה, אמר: רבש"ע, גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה, יהי רצון מלפניך שיהא שלום במנוחתי, יצתה ב"ק ואמרה: יבא שלום ינחו על משכבותם. על משכבך מיבעי ליה! מסייע ליה לר' חייא בר גמדיא, דאמר רבי חייא בר גמדיא אמר ר' יוסי בן שאול: בשעה שהצדיק נפטר מן העולם, אומרים מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע, צדיק פלוני בא! אומר להם: יבואו צדיקים ויצאו לקראתו, ואומרים לו: יבא בשלום, ינחו על משכבותם. אמר ר' אלעזר: בשעה שהצדיק נפטר מן העולם, שלש כיתות של מלאכי השרת יוצאות לקראתו, אחת אומרת לו: יבא בשלום, אחת אומרת: הולך נכחו, ואחת אומרת לו: יבא שלום ינחו על משכבותם. בשעה שהרשע נאבד מן העולם, שלש כיתות של מלאכי חבלה יוצאות לקראתו, אחת אומרת: אין שלום אמר ה' לרשעים, ואחת אומרת לו: למעצבה ישכב, ואחת אומרת לו: רדה והשכבה את ערלים.

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף פה עמוד א

אמר רבי: חביבין יסורין. קבל עליה תליסר שני - שית בצמירתא, ושבע בצפרנא. ואמרי לה: שבעה בצמירתא, ושית בצפרנא. אהוריריה דבי רבי הוה עתיר משובר מלכא, כד הוה רמי כיסתא לחיותא הוה אזיל קלא בתלתא מילי, הוה מכוין דרמי בההיא שעתא דעייל רבי לבית הכסא, ואפילו הכי מעבר ליה קליה לקליהו, ושמעו ליה נחותי ימא. ואפילו הכי, יסורי דרבי אלעזר ברבי שמעון עדיפי מדרבי. דאילו רבי אלעזר ברבי שמעון - מאהבה באו ומאהבה הלכו, דרבי - על ידי מעשה באו ועל ידי מעשה הלכו. על ידי מעשה באו מאי היא? דההוא עגלא דהוה קא ממטו ליה לשחיטה, אזל תליא לרישיה בכנפיה דרבי, וקא בכי. אמר ליה: זיל, לכך נוצרת. אמרי: הואיל ולא קא מרחם - ליתו עליה יסורין. ועל ידי מעשה הלכו - יומא חד הוה קא כנשא אמתיה דרבי ביתא, הוה שדיא בני כרושתא וקא כנשא להו, אמר לה: שבקינהו, כתיב ורחמי על כל מעשיו. אמרו: הואיל ומרחם - נרחם עליה.

ש"ת אגרות משה חושן משפט חלק ב סימן עג: א. אם יש חולים שאין ליתן להם תרופות להארכת חייהם.

הנה בדבר אם יש אנשים חולים כאלו שאין ליתן להם איזה מיני רפואות להאריך חייהם קצת יותר, הנה מפורש בכתובות ריש דף ק"ד בעובדא דפטירתו של רבי דבעו רבנן רחמי והועילה תפלתם שלא ימות אבל לא שיתרפא וכשראתה אמתיה דרבי שקמצטער טובא אמרה יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים ולא הוה שתקי רבנן מלמיבעי רחמי, שקלה כוזא שדיא מאיגרא לארעא אישתיקי מרחמי ונח נפשיה דרבי, ונקט זה הגמ' לאשמועינן שאיכא לפעמים שצריך להתפלל על האדם כשמצטער ואין מועילין מיני רפואות לרפאותו, והתפלות שיתרפא לא נתקבלו, שצריך להתפלל עליו שימות, כי אמתיה דרבי היתה חכמה בדיני התורה והיו מועילין מיני רפואות להפלות נדרים ריש דף מ' על הא דמפרש הגמ' הא דר' דימי דהוא אמר כל שאינו מבקר חולה אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות, כתב דה"ק פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות כגון שמצטער החולה בחליו הרבה וא"א לו שיחיה, כדאמרינן בפרק הנושא דכיון דחזאי אמתיה דרבי דקא מצטער אמרה יה"ר שיכופו העליונים את התחתונים כלומר דלימות רבי, ומש"ה קאמר דהמבקר את החולה גורם לו שיחיה היינו שמועיל בתפלתו אפילו לחיות שזהו ברוב החולים וזהו שצריך המבקר להתפלל ברובא דרובא פעמים, ומי שאינו מבקר אצ"ל שאינו מועילו לחיות אלא אפילו היכא דאיכא ליה הנאה במיתה אפילו אותה זוטרת אינו מהנה, הרי דהר"ן מביא לדינא הא דהתפלה אמתיה דרבי לבסוף כשראתה צעריה דרבי טובא ותפלות דרבנן לא מתקבלות לרפאותו לגמרי ואף לא להקל יסוריו אלא שיחיה כמו שהוא ביסוריו, ומפרש גם בדר' דימי שלפעמים צריך המבקר להתפלל שימות כשרואין שא"א להחולה שיחיה ויש לו יסורין, ובאינשי כה"ג שהרופאים מכירין שא"א לו להתרפאות ולחיות, ואף לא שיחיה כמו שהוא חולה בלא יסורין אבל אפשר ליתן לו סמי רפואה להאריך ימיו כמו שהוא נמצא עתה ביסורין, אין ליתן לו מיני רפואות אלא יניחום כמו שהם, כי ליתן להם סמי רפואה שימות ע"ז וכן לעשות איזה פעולה שיגרום לקצר אפילו לרגע אחת הוא בחשיבות שופך דמים, אלא שיהיו בשב ואל תעשה, אבל אם איכא סמי מרפא שיקילו היסורין ולא יקצרו אף רגע מחייו צריך לעשות כשעדיין אינו גוסס.

ש"ת אגרות משה חושן משפט חלק ב סימן עד: ד. בענין תפילה על החולה שימות.

וגם העיר כת"ה שיש לבאר יותר הראיה מאמתיה דרבי בענין מניעה מתפילה וכעין שהר"ן הזכיר למה שהזכרנו מזה לענין מניעה מליתן רפואה, ובודאי ראייה גדולה היא מאמתיה דרבי כיון שהיתה תפלתה מקובלת ועדיף מגדולי תורה שלא ברור קבלת תפלתו, ולא ינשי כר"ח בן דוסא וכדומה שתפלתו מקובלת יעשו כפסק הר"ן שאם אין תפלתו מקובלת ידוע להו שא"א לו שוב לחיות שאז צריכין אלו אינשי להתפלל כשיש להחולה יסורין למיתה כדכתב הר"ן שפעמים צריך להתפלל שימות כשהוא טוב להחולה והוא רק ככהאי גוונא שלא נתקבלו תפלות דרבנן שלאנשי דורותינו לא שייך זה אפילו לגדולי תורה אלא אולי ליחידים שלא ידוע לנו מהם. ואם ישנם יש להם לעשות כפסק הר"ן שהוא כרב דימי דפסק שיש לפעמים להתפלל שימות כעובדא דאמתיה דרבי. אבל הוא רק בתפלה ולא לקצר ימים במעשה שזה אסור אפילו כשהוא טובתו של הנרצח, וחייב מיתת סייף כרוצח משנאה וכעס לכוונת רציחה לרעה.

ש"ת ציצע אליעזר חלק ה - רמת רחל סימן ה

אם מותר להתפלל על חולה שאין סיכויים שיבריא ומתפתל ביסוריו שימות שם: וכל המבקר את החולה גורם לו שיחיה וכל שאינו מבקר אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות דלפעמים יש לבקש רחמים שימות כגון שיש לו יסורים הרבה בחליו ואי אפשר לו שיחיה כמעשה דרבי פ' הנושא.

דברים אלה מביא הערוה"ש בשם הר"ן בנדרים ד' מ' ע"א שמבאר כן בכוונת דברי הגמ' שם דכל שאין מבקר חולה אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות, ומסיים הר"ן בלשון זה ומי שאינו מבקר אין צריך לומר שאינו מועילו לחיות אלא אפי' היכא דאיכא ליה הנאה במיתה אפילו אותה זוטרת אינו מהנהו, והראיה מההיא דפ' הנושא כותב הר"ן דהוא מהא דאיתא שם דכיון דחזאי אמתיה דרבי דעל כמה זימנא לבית הכסא ואנח תפילין וקא מצטער אמרה יהי' רצון שיכופו העליונים את התחתונים, כלומר דלימות רבי.

(א) והנה דברי ר"ן אלה שיוצא לנו מהם הלכתא גבירתא שעל חולה שמחלתו אנושה שאין לו מנוס ממנה ומתפתל ביסוריו יהא מותר להתפלל עליו שימות, מבלי לחשוב על רגעי חיי אנוש בעוה"ז היקרים מפז בתיקונים שונים גלויים ונעלמים גם כשבעל כרחו הוא חי, וכדברי התנא באבות (פ"ד מ"ז): יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא. אלא להעדיף במצב זה ההתגאלות של החולה מיסוריו הגופיים הנוראים, ולו ע"י מעבר גופי מהיש להאין ומחיים - למיתה. מכיון שהרי רק מתפלל לה' שיקח כבר נשמתו ממנו והוא אינו עושה ח"ו שום פעולה חיובית או שלילית לקירוב המיתה שזה אסור אפילו בגוסס שמיתתו בטוחה ולרגעים תבחננו, ומי שעושה כן הרי כרוצח יחשב. כידוע בהלכה. דברים אלה של הר"ן והיוצא מהן להלכה, לא הובאו לא בטור ונושאי כליו ולא בשו"ע ונושאי כליו [מלבד זאת שראיתי שנזכר בתפא"י על המשניות פ"ח דיומא מ"ז בבועז שם] וכפי הנראה דחוהו מהלכה מכיון שזה פירוש מחודש ויוצאת ממנו גם הלכה מחודשת, והוא דבר שלא פירושו או אף אחד מן הראשונים בלעדו בסוגית הגמ' בנדרים שם. כן עיין במהרש"א נדרים שם שמקשה גם על עצם פירושו של הר"ן בדברי הגמ' דאין נראה כן ע"ש.

ויש להבין גם הראיה ממעשה דרבי בכתובות, הרי אדרבה הגמ' שם מספרת שגם אחרי שאמתיה דרבי רמזה לרבנן די ברור מצעריה דרבי ואמרה יהי רצון שיכופו עליונים לתחתונים, בכל זאת לא הווי שתקי רבנן מלמבעי רחמי, וא"כ הרי מרבנן ראה להיפך שגם כשהחולה מתפתל ביסורים נוראים ואין תקנה לרפואה בדרך הטבע בכל זאת אין להפסיק מלבקש על החולה רחמי שמים אשר לא יפלא ממנו דבר, ומכ"ש שאסור להתפלל בלהיפוך שימות, וזה דאיתא בגמ' שם דאמתיה דרבי שקלה כוזא שדייא מאיגרא לארעא אישתקו מרחמי ונח נפשיה דרבי, זה שאישתקו רבנן היה זה מחמת שנבהלו מהדבר שהושלך להם פתאום מאיגרא לארעא כדמבואר בשיטה מקובצת שם, אבל לא מפני שהגיעו לידי החלטה שמוטב עכ"פ להיות בשב ווא"ת ולישתקו. וא"כ מאי חזית דסמכית על מה שעשתה אמתיה דרבי, סמכית על מה שעשו רבנן. אם לא שנאמר שאלה דברי אלקים חיים, והיינו דאחרים שאינם תלמידי החולה מותר להם להתפלל במצב קריטי כזה שימות, דומיא מה שעשתה אמתיה דרבי, ותלמידי החולה, וה"ה בדומה לזה בני החולה המצוים בכיבודו, עליהם להמשיך בבקשת רחמים דומיא מה שעשו רבנן דלא הווי שתקי מלמבעי רחמי.

ועוד זאת יש לטעון ולומר דרבינו הקדוש שאני שמרוב קדושתו היה מושלם ומוגמר ותיקן בעולמו כל מה שהיה צריך כבר לתקן ולא הפסידוהו כבר כלל בבקשת הרחמים למיתתו מכיון שהיה בטוח שהשלים כבר נפשו שזהו תכלית האדם עלי אדמות ואז טוב לו כבר שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי עוה"ז, כמפורסם על כך דברי הרמב"ם בצואתו לבנו, ומשא"כ בשאר כל אדם שאין שום בטחון כלל שהשלים כבר נפשו.

מובן כי בדברי הנ"ל אין בהם מן המדה אפי' במשהו לבוא ח"ו לסתור דברי רבינו הר"ן דכידוע אין בכלל לסתור דברי ראשונים עפ"י סברא או קושיא, והדברים באו רק כמעיר ובא על מה שנראה לכאורה שאין כן דעת יתר הראשונים וגדולי הפוסקים דאזי יש כבר מקום לבוא בחיזוק והסבר דעת יתר הפוסקים....

(יב) עכ"פ בנוגע לענינו ע"ד האמור בערוה"ש, מצאנו ראינו שגם הבעל חקקי לב שנדמה שהוא היחיד שדרך להתיר ע"ד הר"ן, לא התיר בכל זאת להתפלל שימות כי אם לאחרים שאין להם שום קורבה ושום טירדא וטירחא מסביב לחולה, ואחרי מילוי כל התנאים שפורטו לעיל, אבל לא התיר לא לבעל ולא לבנים ולא לקרובים ולא לכל אלה שיש להם איזה הטרדה מסביב למחלתו של החולה, ולכל אלה יש להם לכל היותר להיות בשב ואל תעשה, לא להתפלל לא לצד זה ולא לצד זה וד' הטוב בעינינו יעשה, ומוסף על זה יש לפענ"ד מקום עיון ככל אשר הערנו לעיל גם בעצם יסוד היתר כזה גם לאחרים, אשר כאמור לא מצינו שמוזכר להלכה מיסוד זה לא בטור ולא בשו"ע ונושאי כליהם.

שו"ת ציצע אליעזר חלק יג סימן כא: אם יש איסור תשמיש המטה בימי מלחמה.

בימי מלחמת יום הכפורים שנת תשל"ד שהיו ימי צרה לישוב, ונפלו כמה אלפים מישראל על שדה הקרב, ובמספר כזה נפצעו. נשאלתי מכמה תלמידי חכמים אם חל על זמן כזה, לא תקפ"ץ, הדין של איסור תשמיש, כי הרמ"א באו"ח סי' ר"מ סעי' י"ב הרי פוסק דלא רק על שני רעבון ישנו הדין הזה, כי אם: ה"ה בשאר צרות שהם כרעבון. ואם חלה, באיזה אופן מותר מיתה, כי ישנו בזה חילוקי דעות. ונבוא בע"ה לברר את ההלכה בזה.

(א) איתא במס' תענית ד' י"א ע"א: אמר ריש לקיש אסור לשמש מטתו בשני רעבון שנאמר וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב. תנא חסוכי/חשוכי/בנים משמשין מטותיהן בשני רעבון.

ובתוס' ד"ה אסור, מקשים: הרי יוכבד נולדה בין החומות ואותו העת עת רעב היה וע"כ שימשו מטותיהן בשני רעבון. ומתריצים: ויש לומר דלכ"ע לא הוי אסור אלא למי שרוצה לנהוג עצמו בחסידות ויוסף לא שימש אבל שאר בני אדם שימשו עכ"ל.

יוצא לנו מפשטות דברי התוס' דס"ל שליכא בזה איסור מדינא, והאיסור שנא' בגמ' בזה המכוון הוא רק למי שרוצה לנהוג עצמו בחסידות (יעוין במהרש"א בח"ה ובח"א מ"ש בזה, ויש להאריך).

(ב) אבל הרמב"ם בפ"ג מה' תענית ה"ח פוסק בזה לאיסורא ממש, דפוסק וז"ל: וכל מי שקיים פריה ורביה אסור לו לשמש מטתו בשני רעבון עכ"ל. ומדסתם לפוסק בסתמא בלשון אסור משמע דס"ל דהאיסור הוא מדינא ולכל אדם אם קיים כבר פו"ר.

וכך קבעו להלכה לאיסור - מדינא, הטור באו"ח סי' ר"מ וסי' תקע"ד והשו"ע בסי' ר"מ סעי' י"ב וסי' תקע"ד סעי' ד'. ויעו"ש בב"ח דקנסיב גם דברי התוס' לפרש כוונתם דהמשום מדת חסידות הוא רק כשעוד לא קיים פו"ר, אבל כשכבר קיים שפיר איכא בזה איסור מדינא עיין שם וגם יוצא מדבריו שיש מקום לאיסור ממדת חסידות אפילו כשכבר קיים פו"ר יעו"ש....

(ט) ונראה לי להביא ראייה דמשום מלחמה מותר בתשמיש מדברי הגמ' בעירובין ד' ס"ג ע"ב דאיתא: לא נענש יהושע אלא בשביל שביטל את ישראל לילה אחת מפריה ורביה וכו' וגמירי דכל זמן שארון ושכינה שרויין שלא במקומן אסורין בתשמיש המטה. הרי שאע"פ שהיתה

שעת מלחמה, בכל זאת לא נאסרו אז בתשמיש אלא משום הא מפני שארון ושכינה היו שרוין שלא במקומן, אבל משום המלחמה גוף לא נאסרו בתשמיש.

ויעוין שם גם בתוס' ד"ה כל זמן, שמקשים שגם על הארון כשאינו במקומו מוכח מהעובדא דאוריה החתי שאחרים היה מותרים אפ"ה בתשה"מ ורק אוריה החתי היה מחמיר על עצמו לפי שהיו ישראל בצרה דהא קאמר ליה דוד רד לביתך, וגם על דוד בעצמו אמרינן בסנהדרין שהפך משכבו של לילה למשכבו של יום ונתעלמה ממנו הלכה זו כו' משמע בלילה היה מותר, ומתריצים דשני ארונות היו וכו' עיין שם. הרי בהדיא דמשום מלחמה גופה אין כל איסור בתשה"מ, וגם על אוריה שהיה מחמיר על עצמו מסיימים התוס' בסוה"ד שם שעשה זאת משום שהיה אז תרתי לריעותא, דישראל היו במלחמה יושבין בסוכות וגם ארון אינו במקדש ע"ש. ויוצא שאבל משום עצמיות המלחמות אין כל מקום אפי' להחמיר בתשה"מ, ומסתמיות הדברים ברור שמשמע שבכל ענין מותר במלחמה ולא רק בליל טבילה או לחשוכי בנים...

(יד) מכל הלין שנתבאר נלע"ד דאין לאסור תשמיש בימי מלחמה, ומסתבר שאין בזה גם משום מידת חסידות, ובפרט אצל אנשים צעירים ואפילו כשכבר קיימו פו"ר ואפילו שלא בליל טבילה, ואיך להאריך יותר.

ש"ת שבט הלוי חלק ח סימן רנ"ג

והנה בהא דכתובות ק"ד ע"א באשכבתא דרבי דבתחלה התפללו שיכופו התחתונים את העליונים וכיון שנתרבו יסוריו ע"י חולי מעיים שלו ומצטער טובא אמרה אמת' דרבי יה"ר שיכופו עליונים את התחתונים ועשתה פעולה שיחדלו רבנן מלהתפלל, ונח נפשי' דרבי, הרי דעכ"פ בלי מעשה דקום ועשה מותר לפעול ואפי' להתפלל שימות מהר אם רואים שחיי חיי יסורים מאד [וממילא לא יאריך ימים], אי לאו דמסתפינא אמינא התם שאני דאמת' דרבי היתה אשה גבוה מאד בנפש וידעה שבשמים מבקשים לרבי כדאמרה עליונים מבקשים לרבי, וגם י"ל שאני רבי משאר כל החיים דהא כ' בס"ח ס' תתשכ"ז והובא בגליון הש"ס להגרעק"א כתובות ק"ג ע"א שבצדיקים כרבי לא נאמר כיון שמת נעשה חפשי מן המצות כי צדיקים חיים ממש אפילו לפטור את המחויב במצות, וכ' כן להלכה, א"כ אין להוכיח מרבי על שאר חולים אחרים.

אבל מה נעשה שהר"ן נדרים מ' ע"א (שהביא גם כ"ת) קבע כן להלכה דלפעמים צריך לבקש על החולה שימות כמו שמצטער בחולי הרבה ואי אפשר לו שיחיה, והובא בקצת אחרונים להלכה וכ' כב' שכבר מזמן הקשה לגאון ישראל בעל דובב מישרים זצ"ל דמ"ט לא מייתי הר"ן נדרים הנ"ל ראייה מב"מ פ"ד ע"א דכד נח נפשי' דר"ל דהוה מצטער ר' יוחנן בתרי' טובא והוה קרע מאני' וכו' והוה קא צווח עד דשף דעת' מיני' כמש"כ רש"י שנשתטה ונעקר דעתו ובעו רבנן רחמים ונח נפשי' הרי חזינן דמותר להתפלל שימות, ומש"כ כב' מעל' בתירוצו דוחק בעיני.

אבל לענ"ד י"ל דשאני נשתטה באדם גדול כר' יוחנן, ועוד דנפטור ממצות, ואעפ"י שגם על שוטה מחללים כמבואר בפוסקים וכאשר ביאר היטב בבה"ל אר"ח ס' שכ"ט ד"ה אלא, אמנם יש חילוק בין נ"ד דהתם ר' יוחנן דכל התורה נתפרשה על ידו ניחא לי' בעצמו דלימות ולא יחיה כשוטה ח"ו בעוה"ז, והרי זה דומה ממש לאמרם תענית כ"ג ע"א דהתפלל חוני המעגל רחמים על עצמו שימות מטעם או חברותא או מיתותא, וק"ו שלא לעשות שוטה, וא"כ אין לדון מזה על שאר מקרים ושפיר דלא הביא מזה הר"ן...

ש"ת יביע אומר חלק ח - אבן העזר סימן כא: תינוק מבחנה

נשאלתי אודות זוג נשוי זה שנים רבות, והם חשוכי בנים ולא זכו להבנות כלל. וקבעו הרופאים כי אי אפשר בשום פנים שהאשה תוכל להכנס להריון באורח נורמלי, מפני שהחצוצרות שלה סתומות ואין הזרע של הבעל יכול לחדור אל הביצית של האשה להפרותה, ולכן לדעתם אין תקנה אלא על ידי נטילת ביצית מן האשה ע"י ניתוח קל, ומניחים אותה במבחנה, ואחר טיפול במעבדה, מפרים אותה בזרעו של הבעל, ולאחר מכן משתילים אותה ברחם האשה, ואחר תקופת ההריון יולדת. והשאלה נשאלת האם הבן הזה מתיחס אחר אביו לכל דבר, והאם הדבר מותר כשהרופאים קובעים שאין שום אפשרות כלל לזוג להבנות בדרך אחרת? ולרוב הטירדות אשיב בקצרה.

(א) הנה רבינו פרץ בהגהת סמ"ק כתב, אשה נדה יכולה לשכב על סדיני בעלה, ועליה להזהר שלא לשכוב על סדינים ששכב עליהם איש אחר, פן תתעבר מזרע של אחר, ואם תאמר למה אינה חוששת פן תתעבר בנדוטה מזרע של בעלה, ויהיה הולד בר נדה, והשיב, מפני שאין כאן ביאת איסור, ולכן הולד כשר לגמרי, אפילו אם תתעבר מזרע של אחר, כי הלא בן סירא כשר היה, אלא שמזרעו של אחר יש להקפיד משום הבחנה, גזרה שמא ישא אחותו מאביו. כדאיתא ביבמות (מב א). ע"כ. והובא בבית חדש יו"ד (סי' קצה) בד"ה ולא ישב. וכן בטורי זהב (סי' קצה סק"ז). ע"ש. ומכאן מוכח שהולד מתיחס אחר אביו, וגם נראה שמכיון שהולד מתיחס אחר האב, יש לדון שהאב קיים מצות פריה ורביה בכך. ובחלקת מחוקק (סי' א סק"ח) כתב, יש להסתפק, אשה שנתעברה באמבטי, אם קיים האב מצות פריה ורביה, ואם הולד מקרי בנו לכל דבר. והעיר ממ"ש בליקוטי מהר"ל (אות ג), בן סירא נולד מזרע ירמיהו, שבת ירמיהו היתה רוחצת אחר אביה באמבטי וקלטה זרע אביה ונתעברה וילדה, והכל היו מעידים עליה מרוב חסידותה שלא זינתה, אך הסכימו הכל שבאמבטי שרחצה קלטה, והואיל ונולד מקליטת זרע בלא תשמיש קראוהו בן זרע, וכשגדל ונודע לו היה בוש משמו, והפכו שמו לקראו בן "סירא" גימט' ירמיהו. ע"כ. ומשמע דבתר דבעיא הדר פשטה מבן סירא שהתיחס אחר אביו ירמיהו. וכ"כ בבית שמואל (שם סק"י) לפשוט ספק זה מההיא דרבינו פרץ, שלא תשכב על סדינים ששכב עליהם איש אחר, משום גזרה שמא ישא אחותו מאביו. משמע שבנו הוא לכל דבר. ע"כ....

(ב) ולא אכחד כי אין היתר זה מוסכם לכל הדעות, כי ראיתי בשו"ת משפטי עוזיאל (חאה"ע סי' יט) שהביא מ"ש האחרונים שאם נתעברה באמבטי הולד הוא כבנו לכל דבר, ע"פ האגדה דבן סירא, וכתב לדחות שאין זו אלא אגדה, וק"ל שאין למדין מן האגדות וכו'. ע"ש. ובאמת שכבר העלו האחרונים דלא אמרינן הכי אלא במקום שיש סתירה מן הש"ס לאגדה, הלא"ה למדים ואין משיבים. תדע שרבינו פרץ נחת ללמוד מהאגדה הנ"ל להלכה. וכן כתב הפרי חדש א"ח (סי' קכח ס"כ), כי מי יכול לחלוק על המדרש בלי שיוכיח להיפך מן הש"ס. וכ"כ בספרו מים חיים על המשנה (פרק ה' דברכות). והובא בתוס' רעק"א (שם אות לו). וכ"כ השבות יעקב ח"ב (סי' קעח). וכ"כ הכנה"ג בכללי הגמרא (אות ע). והסכים לזה הרב באר יעקב (יו"ד ס"ס שלא, דף צד סע"א). וכ"כ בשו"ת עוגת אליהו (סי' לה). ובשו"ת לב חיים ח"ג (סי' צט). ובספר ברכת אהרן (סי' רסד אות ג). ע"ש. צא ולמד ממ"ש רבינו תם בס' הישר, שכל שאינו בקי במס' סופרים ובמדרש רבה ובשאר

ספרי אגדה, אין לו להרוס דברי קדמונים, כי עליהם יש לסמוך בדברים שאין מכחישים תלמוד שלנו. והובא במחבר"ר (בקונטרס אחרון סי' נא). וע"ע תוס' ע"ז (לג ב) סוף ד"ה כסי. ובשו"ת בית שערים (חיר"ד סי' תכז). ע"ש. ולכן בודאי שאין לדחות האגדה הנ"ל שהובאה בראשונים מללמוד ממנה. ואין לחוש בנ"ד מדין הוצאת שכבת זרע לבטלה...

ד) איברא דחזי הוית בשלטי הגבורים סביב הר"ן (רפ"ב דשבועות) שכתב, שאלו להר"מ, למה אין נזהרים שאשה נדה שוכבת על סדינים ששכב עליהם בעלה, ואין חוששים שמא תתעבר בנדתה מאותו זרע שיצא מבעלה, והולד יהיה בר נדה, אף על פי שנההרים שלא לשכב על סדינים ששכב עליהם איש אחר, מפני שחוששים פן תתעבר מטיפת זרע שהטיל בהם, כההיא דבן סירא, והשיב שכיון שהולד שהוא בר נדה כשר הוא לכל דבר, אף על פי שהוא פגום, אין חוששים לזה, ולכן ה"נ אין לחוש. ע"כ. ומשמע שבאמת הולד נעשה פגום, ונקרא בר נדה, אף על פי שלא היתה שם ביאת איסור, וא"כ לכאורה גם אם נתעברה מאיש אחר יש חשש ממזרות....

ה) ודע דמ"ש הגר"מ פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (חאה"ע סי' עא), דהא דמוכח מדברי רבינו פרץ שאסור לאשה להתעבר מזרע של אחר, מ"מ כיון שמפורש שם הטעם לזה שהוא משום גזירה שמא ישא אחותו מאביו, נראה שבזרע של עכו"ם אין לחוש לזה, שכיון שהאם ישראלית והולד ישראל, ואין לו שום יחוס לעכו"ם, א"כ אין לחוש לכלום, ואם יש ספק שמא יתרפא בעלה בתוך ג' חדשים, צריכה לפרוש מבעלה ג' חדשים מיום הזרקה הזרע של הנכרי במעיה. משום הבחנה. וגם מסתברא שבח"ל מסתמא הזרע של נכרי, כי רוב העיר נכרים, וחלק גדול מישראל לא נחשדו על זה להוציא שז"ל למוסרו לרופאים וכו'. עכת"ד. כבר חלקו עליו כמה גדולים... ונראה שהעיקר להקל.

ז) מסקנא דדינא לגבי תינוק מבחנה שנראה שדינו שוה למה שהתירו האחרונים להתיר הזרקה זרע הבעל לרחם האשה, כשאי אפשר בשום פנים לאשה להכנס להריון באופן אחר, כדרך כל הארץ. וצריך להשיגח מאד שלא יוחלף זרע הבעל בזרע של איש אחר, ומה טוב שיהיה הדבר על ידי שני רופאים דתיים בהשגחה מלאה משעת הוצאת הזרע עד הכנסתו לתוך הרחם. וראיתי למי שכתב לחלק ולאסור בנ"ד, ולא מצאתי יסוד נכון לחלק בזה. ואח"כ שמעתי שכן התירו כמה גדולים בדורינו. והש"ת יאיר עינינו בתוה"ק אמן.

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף לב עמוד א

אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים? מפני שעשה אנגרייא בת"ח, שנאמר: וירק את חניכיו ילידי ביתו, ושמואל אמר: מפני שהפריז על מדותיו של הקדוש ברוך הוא, שנא': במה אדע כי אירשנה; ורבי יוחנן אמר: שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה, שנאמר: תן לי הנפש והרכוש קח לך.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ד סימן לג: אם ללמוד תורה בישיבה או להתגייס לצבא

הנה אף שעניין צבא ההגנה הוא ענין גדול, אבל עניין לימוד התורה ללומדי תורה עוד יותר גדול גם מלהגין על המדינה כמפורש פ"א דבבא בתרא ח' ע"א הכל לאגלי גפא (לשערי חומות העיר להציב בהן דלתות - רש"י) אפילו מיתמי אבל רבנן לא צריכי נטירותא. וכנראה שהממשלה הכירה ג"כ את זה, ומי שלומד בישיבה גדולה ועוסק בתורה פטור מענייני חיובי הצבא. ולכן ודאי מי שיש לו תשוקה ללימוד התורה ולהעשות גדול בתורה ובהוראה וביראת שמים, יש לו לילך לישיבות הגדולות, ויהיה ברכה לכלל ישראל והגנה גדולה לכל ישראל.

שו"ת ציץ אליעזר חלק כ סימן לא

ח) אגב. מזה שאמרו ז"ל בסוטה שם בלשון: "אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה", אין לומר דבא לרבות דהכל יוצאין אפילו תלמידי חכמים, דזה אינו ובטעות הזאת הוא דטעה אסא המלך כדאיתא לעיל בד' י' ע"א דאסא נענש ברגליו, ודרש רבא: מפני מה נענש אסא מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים שנאמר (מ"א ט"ו) והמלך אסא השמיע את כל יהודה אין נקי, מאי אין נקי אמר רב יהודה אמר רב אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה. יעוין במהרש"א דמייתי לה מדכתיב השמיע את כל יהודה לרבות ת"ח ע"ש. והגמ' אומרת שם שאחזתו בדגרא, ופירש"י דשם חולי הוא שאוחז ברגלים, וראיתי בספר תשובה מאהבה ח"ב תשובה שכ"ה (סוף ה' טריפות) שמבאר שלכן חלה במחלה זאת באשר שרפאות אין לה, ואסא שעשה אנגריא וגרם בזיון תלמידי חכמים שע"ז אמרו חז"ל כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו (שבת ד' קי"ט ע"ב), ולכן חלה ברגליו במחלה זאת אשר עד היום לשוא הרבו כל רפואות וצרי אין לה ע"ש.

ועוד אמרו ז"ל בנדרים ד' ל"ב ע"א: אמר רב אבהו אמר רבי אלעזר מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים מפני שעשה אנגריא בת"ח שנאמר וירק את חניכיו ילידי ביתו. ומפרש הר"ן שהוליכן למלחמה כדכתיב וירק את חניכיו דהיינו בני אדם שחנך לתורה.

ואכן מה גדולים ונאמנים דברי חז"ל במכות ד' י' שדרשו: א"ר יהושע בן לוי מאי דכתיב עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים, מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה, שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה. (עיין ברש"י ובפירוש הר"ח, ובמהרש"א בח"א). ואכמ"ל יותר מזה.